Kutu 2.1

Para Politikasının Kartla Yapılan Harcamalara Etkisi

Kartla yapılan harcamalar, yüksek frekanslı yapısı ve geniş kapsamı sayesinde yurt içi talebin güncel seyrini izlemeye imkân veren önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, toplam kartlı harcamalar farklı tüketim türlerini birlikte içerdiğinden para politikasındaki sıkılığın tüketimin hangi bileşenleri üzerinden toplam tüketimi etkilediğini doğrudan göstermemektedir. Bu kutuda, Grigoli ve Sandri'nin (2022) harcama grupları arasındaki heterojenliğe dayanan yaklaşımının motivasyonundan yararlanılarak, kartlı harcamalara ilişkin 887 MCC (Merchant Category Code) alt faaliyet kodu; harcamanın ertelenebilirliği, finansman koşullarına duyarlılığı ve temel ihtiyaç niteliği dikkate alınarak ihtiyari ve zorunlu tüketim şeklinde sınıflandırılmaktadır. Sonrasında, beklenmeyen bir para politikası şokunun söz konusu iki harcama grubu üzerindeki etkileri yerel projeksiyon (Local Projections-LP) yöntemiyle incelenmektedir.

Harcama Sınıflandırması

Öncelikle, yerli kartla yapılan harcamalara ilişkin 887 MCC alt faaliyet kodu, harcamaların temel ihtiyaç niteliği ve ertelenebilirliği dikkate alınarak yargısal değerlendirmeler doğrultusunda ihtiyari ve zorunlu şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda 788 alt kod ihtiyari, 99 alt kod ise zorunlu harcama grubunda değerlendirilmiştir. Sınıflandırma ana harcama kalemleri yerine ayrıntılı alt faaliyet kodları düzeyinde yapıldığından, aynı ana kalem içinde hem ihtiyari hem de zorunlu harcamalar bulunabilmektedir. Sınıflandırma kapsamında ihtiyari harcamalar daha fazla alt kalemi içermesine karşın söz konusu her grubun tüm örneklemdeki toplam kart harcamaları içindeki payları birbirlerine yakındır.

Konaklama, havayolu, seyahat, araç kiralama, mobilya ve çeşitli hizmetler ağırlıklı olarak ihtiyari harcamalar arasında yer alırken; sağlık, yakıt, market, eğitim ve kamu ödemeleri zorunlu harcamalar içinde öne çıkmaktadır. Giyim, elektronik, telekomünikasyon ve hizmetler gibi geniş kapsamlı ana kalemler ise alt faaliyetlerin niteliğine bağlı olarak her iki grupta da temsil edilebilmektedir.

Her bir alt kırılım bulunduğu ana grubun deflatörü ile fiyat etkisinden arındırılmıştır. Sonrasında reelleştirilen alt gruplar zorunlu ve ihtiyari harcama grupları olarak toplulaştırılmıştır. İhtiyari ve zorunlu kartlı harcamaların büyüme oranlarının parasal sıkılaşma sürecinde kademeli olarak gerilediği görülmektedir. Söz konusu büyüme oranları arasındaki ayrışma ise özellikle yakın dönemde belirginleşmiştir (Grafik 1). Ertelenebilir nitelikteki mal ve hizmetlere yönelik harcamaların büyümesi 2025 yılından itibaren giderek daha fazla görünür şekilde zorunlu harcamaların altında seyretmiş, 2026 yılının ikinci çeyreğinde ise ihtiyari harcamalardaki yıllık artış oldukça sınırlı düzeye gerilemiştir. Buna karşılık, zorunlu harcamalar daha ılımlı bir yavaşlama sergileyerek görece dirençli kalmıştır. Söz konusu görünüm, finansman maliyetlerindeki artış ve kredi koşullarındaki sıkılaşma karşısında hanehalklarının öncelikle erteleyebildikleri tüketim kalemlerini kısmalarıyla uyumludur. Dolayısıyla yakın dönemde ihtiyari harcamalarda gözlenen belirgin ivme kaybı, sıkı para politikasının özel tüketim talebi üzerindeki etkisinin güçlendiğine ve yurt içi talepteki dengelenmenin giderek daha fazla ertelenebilir tüketim bileşenleri üzerinden gerçekleştiğine işaret etmektedir.

Grafik 1: Zorunlu ve İhtiyari Harcamalar (Reelleştirilmiş, Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Değişim, %)

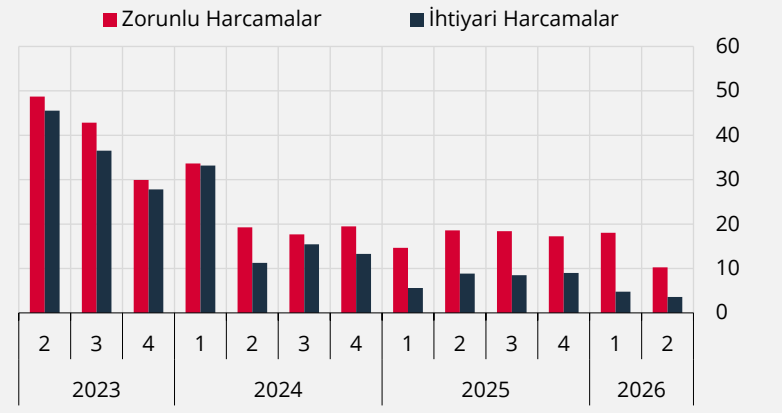

Kaynak: BKM, TCMB.

Yöntem ve Veri Seti

Grafik 1'de ihtiyari harcamalarda gözlenen daha belirgin yavaşlama, parasal sıkılaşmanın öncelikle ertelenebilir tüketim kalemleri üzerinden etkide bulunduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, betimleyici görünüm para politikasının kart harcamaları üzerindeki etkisini diğer makroekonomik gelişmelerin etkilerinden ayrıştırmaya yeterli değildir. Bu amaçla, para politikası şoklarının harcamalar üzerindeki dinamik etkilerini farklı tahmin ufuklarında doğrudan izlemeye imkân veren yerel projeksiyon modelinden yararlanılmaktadır. Para politikasının sıkılaşma yönündeki şokları; politika faizi kararının, Bloomberg anketinde yer alan politika faiz beklentisinden farkından türetilmiştir. Böylelikle, beklenmeyen bir parasal sıkılaşmanın ihtiyari harcamalar üzerinde öngörülen daraltıcı etkiyi oluşturup oluşturmadığını ve bu etkinin zaman içindeki seyri test edilmektedir.

$$y_{t+h} = \alpha_h + \beta_h MP_t + \sum_{p=1}^{6} \rho_{h,p} y_{t-p} + \sum_{p=1}^{6} \gamma_{h,p} MP_{t-p} + \sum_k \sum_{p=1}^{6} \delta_{h,k,p} X_{k,t-p} + \varepsilon_{t+h}$$

Modelde y_{t+h}, her iki harcama grubu için t döneminden h ay sonrasındaki reel kartlı harcama değişimini; MP_t ise beklenmeyen para politikası şokunu göstermektedir. Bağımlı değişkenin ihtiyari ve zorunlu harcamalar için olduğu iki ayrı model tahmin edilmektedir. Bu modellerde, para politikası şokunun ve kontrol değişkenlerinin altı gecikmesi kullanılmıştır. Kontrol değişkenleri arasında sanayi üretim endeksi, toplam tüketici kredileri, reel efektif döviz kuru ve CDS göstergesi yer almaktadır. Tahmin ufku şokun gerçekleştiği aydan başlayarak altı aya kadar uzanmaktadır. Katsayı β_h, para politikası şokundaki bir birimlik artışın veya 100 baz puanlık beklenmeyen bir para politikası sıkılaşmasının, ilgili harcama grubunda h ay sonra oluşturduğu tepkiyi göstermektedir. Katsayı tahminin güven aralıkları değişen varyans ve otokorelasyona dayanıklı Newey-West standart hataları kullanılarak hesaplanmaktadır. Bu tahmin çerçevesi, parasal sıkılaşmanın özellikle ihtiyari harcamalar üzerindeki dinamik etkisini ölçmeye ve söz konusu tepkiyi zorunlu harcamalarla karşılaştırmaya imkân vermektedir.

Bulgular

Etki-tepki fonksiyonları, beklenmeyen 100 baz puanlık bir parasal sıkılaşmanın ihtiyari harcamalar üzerinde hızlı ve belirgin bir daraltıcı etki oluşturduğunu göstermektedir (Grafik 2). İhtiyari harcamaların tepkisi şoku izleyen birinci ayda yaklaşık yüzde -2,5 düzeyine ulaşmakta, ikinci ayda yaklaşık yüzde -2,6 ile en yüksek seviyesini görmekte ve üçüncü ile dördüncü aylarda da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı kalmaktadır. Beşinci aydan itibaren nokta tahminleri negatif seyrini korumakla birlikte güven aralıkları sıfırı içererek istatistiksel anlamlılığını yitirmektedir. Zorunlu harcamalarda ise tepkiler daha sınırlı ve düzensiz bir görünüm sergilemektedir (Grafik 3). Bulgular birlikte değerlendirildiğinde, para politikasının tüketim üzerindeki daraltıcı etkisinin özellikle ertelenebilir nitelikteki ihtiyari harcamalarda belirginleştiği görülmektedir. Bu sonuç, önceki bölümdeki grafikte yakın dönemde gözlenen ayrışmayı desteklemekte ve parasal sıkılığın özel tüketim talebi üzerinde özellikle ihtiyari harcama kalemleri üzerinden etkilediğini göstermektedir.

Grafik 2: Para Politikası Şokunun İhtiyari Harcamalar Üzerindeki Etkisi* (Etki-Tepki Fonksiyonu, %)

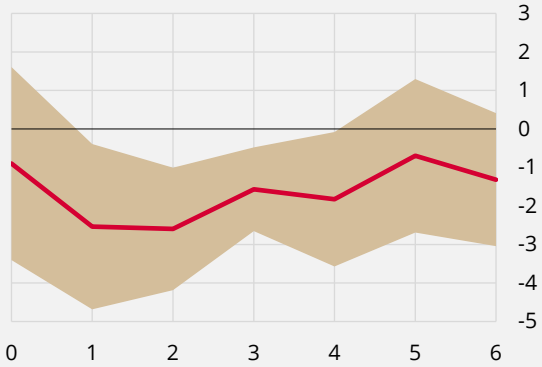

Kaynak: Yazarların hesaplamaları.
* Koyu boyalı alanlar yüzde 95 güven aralığını göstermektedir.

Grafik 3: Para Politikası Şokunun Zorunlu Harcamalar Üzerindeki Etkisi* (Etki-Tepki Fonksiyonu, %)

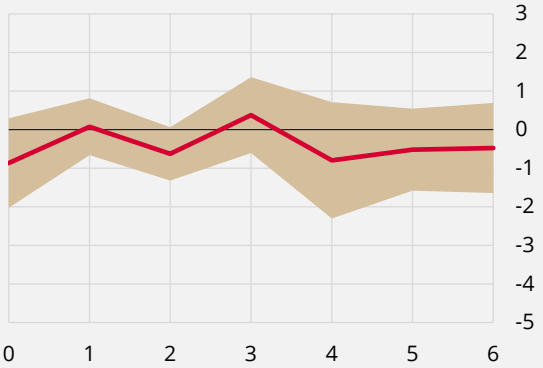

Kaynak: Yazarların hesaplamaları.
* Koyu boyalı alanlar yüzde 95 güven aralığını göstermektedir.

Bulgular birlikte değerlendirildiğinde, beklenmeyen bir parasal sıkılaşmanın kartlı harcamalar üzerindeki kısa vadeli etkisinin harcama grupları arasında farklılaştığı, söz konusu etkinin ilk aylarda ertelenebilir niteliğinin daha baskın olan ihtiyari harcamalarda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Zorunlu harcamalar, temel ihtiyaç niteliği nedeniyle kısa vadede daha sınırlı ayarlanabilen bir karşılaştırma grubu sunmaktadır.

Sonuç

Kartlı harcamaların ihtiyari ve zorunlu olarak ayrıştırılması, para politikasının toplam tüketim üzerindeki etkisinin tüketim kompozisyonu açısından izlenmesine olanak sağlamaktadır. Betimleyici göstergeler, yakın dönemde ihtiyari harcamalardaki reel büyümenin belirgin biçimde zayıfladığını; model bulguları ise beklenmeyen bir parasal sıkılaşmanın ihtiyari harcamaları anlamlı ölçüde azalttığını ve bu etkinin zorunlu harcamalara kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede sonuçlar, para politikası aktarımının özel tüketimde öncelikle ertelenebilir kalemler üzerinden gerçekleştiğine işaret etmektedir. Parasal sıkılığın ihtiyari talep üzerindeki etkisinin belirginleşmesi, talep kaynaklı fiyat baskılarının sınırlandırılması ve dezenflasyon sürecinin desteklenmesi bakımından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Grigoli, F. ve D. Sandri (2022), “Monetary Policy and Credit Card Spending”, IMF Working Paper No. 22/255.